

Регулювання неформальної зайнятості в умовах перехідної економіки

Наталія Варга, Дмитро Афанасьєв, Ужгородський національний університет

Регулювання неформальної зайнятості потребує поглибленого аналізу та пошуку шляхів для поступового зменшення її масштабів. У статті зацентровано увагу на визначенні базових підходів до регулювання неформальної зайнятості. Досліджено такі напрямки регулюючого впливу держави, як невтручання, де-регулювання, викорінення та переміщення неформальної зайнятості в формальну економіку. Показано, що в пострадянському суспільстві переважає виключно прямий каральний контроль, що проявляється в стримуванні та забороні неформальної зайнятості. Недостатньо використовується непрямий спосіб регулювання, що проявляється в мотивації до легалізації неформальної зайнятості. Враховуючи факт, що неформальна зайнятість – це складна проблема, пов'язана з численними складовими, то для її подолання потрібно використовувати багаторівневий підхід, що включає в себе елементи прямого і непрямого управління. Актуальним стає комплексний підхід, який передбачає зміну культури поведінки державних службовців, зорієнтовану на людину. Ця стратегія також передбачає адвокаційні кампанії, спрямовані на покращення податкової моралі та спрощення законодавства, стимули легалізації неформальної зайнятості (майнові амністії, податкові канікули).

Ключові слова: невтручання, де-регулювання, викорінення, переміщення неформальної зайнятості, формальна економіка, рівень довіри

Regulation of informal employment in a transition economy

Nataliia Varha, Dmytro Afanasiev, Uzhhorod National University

The regulation of informal employment requires in-depth analysis. The aim of this article is to provide a framework for understanding the approaches for tackling undeclared work. The main directions of the regulatory influence of the state, such as non-mixing, de-regulation, eradication and transfer of informal employment into the formal economy. It is shown that post-Soviet society predominates only direct punitive control. Akin to many other contemporary societal problems, tackling the undeclared economy has perhaps previously been conceptually framed as a 'tame' problem (i.e., a problem that is complicated but easily solvable, often with a discrete response that can be replicated anywhere). Here however, the undeclared economy is reframed as a 'wicked' problem which is complex, rather than complicated, and the outcome of a number of inter-related drivers, each of which if addressed has unforeseen and unintentional knock-on effects. Responsibility for tackling the problem moreover, stretches across multiple stakeholders and profound behavioural changes across both citizens and stakeholders are required to address the issue. Such wicked problems therefore, have to employ 'clumsy' approaches rather than 'elegant' solutions.

However, indirect control measures that change formal and informal institutions, although necessary, are insufficient on their own to tackle undeclared work. Given that undeclared work is a wicked problem with multiple drivers, a multi-pronged approach is required that uses both direct and indirect controls. For example, governments might seek to change the culture of government departments towards a more customer-oriented approach and introduce public campaigns to elicit greater commitment to tax morality, whilst simplifying regulatory compliance and introducing incentives (amnesties, tax deductions) to enable undeclared work to move into the declared realm. At the same time, and in relation to those who fail to comply, they may also pursue improvements in the probability of detection and tougher sanctions for those subsequently caught. Voluntary compliance arises where there is trust in the authorities. When there is no trust in the authorities, and the authorities have no authority, no means are sufficient to influence informal employment. For qualitative regulation and influence on it, it is necessary to increase either the powers of the authorities or the trust in the authorities. In the approach of direct control, emphasis is placed on increasing the authority of the authorities, whereas in the indirect control approach the emphasis is on increasing confidence in the authorities. In practice, these approaches are not mutually exclusive, on the contrary, you can use both to enhance their effectiveness.

Keywords: non-interference, de-regulation, eradication, displacement of informal employment, formal economy, level of trust

Регулирование неформальной занятости в условиях переходной экономики

Наталья Варга, Дмитрий Афанасьев, Ужгородский национальный университет

Регулирование неформальной занятости требует углубленного анализа и поиска путей для постепенного уменьшения ее масштабов. В статье сконцентрировано внимание на определении базовых подходов к регулированию неформальной занятости. Исследовано такие направления регулирующего воздействия государства, как невмешательство, де-регулирование, искоренение и перемещения неформальной занятости в формальную экономику. Показано, что в постсоветском обществе преобладает исключительно прямой карательный контроль, который проявляется в сдерживании и запрете неформальной занятости. Недостаточно используется косвенное регулирование, которое должно проявляться в мотивации к легализации неформальной занятости. Учитывая тот факт, что неформальная занятость – это сложная проблема, связанная с многочисленными составляющими, то для ее решения необходимо использовать многоуровневый подход, который включает в себя элементы прямого и косвенного управления. Актуальным становится комплексный подход, который предполагает изменение культуры поведения государственных служащих, ориентированную на человека. Эта стратегия также предусматривает адвокационные кампании, направленные на улучшение налоговой морали и упрощение законодательства, стимулы легализации неформальной занятости (имущественные амнистии, налоговые каникулы).

Ключевые слова: невмешательство, де-регулирование, искоренение, перемещения неформальной занятости, формальная экономика, уровень доверия

Постановка проблеми.

Наряду з іншими проблемами сучасного суспільства регулювання неформальної зайнятості має комплексний характер. Неформальну зайнятість варто розглядати як «злісну», складну проблему. Вона виступає результатом впливу ряду пов'язаних між собою факторів, кожен з яких має непередбачувані та не прогнозовані наслідки.

На сьогодні в Україні домінуючим є підхід прямого контролю, який передбачає покарання за недотримання законодавства та винагороду за законслухняну поведінку. Протилежним до нього є непрямий підхід контролю, що передбачає активізацію особистісної мотивації до законслухняної поведінки. Цей підхід також називають «м'яким підходом», «регуляторним формалізмом», «чутливим регулюванням», що передбачає «стримування» у розвитку неформальної зайнятості і культивування «податкової свідомості» [1]. Визначальним є також той факт, що зниження рівня державного адміністрування, може створити найбільш сприятливі умови для розвитку малого бізнесу і самозайнятості. При чому варто відмітити, що не тільки в нашій державі, а й в інших країнах жодні адміністративні міри не змогли привести до скорочення зростання неформальної зайнятості. Цілком очевидно, що до кожного неформального зайнятого не можна приставити працівника силових структур. Важливим з боку держави є створення сприятливого середовища для вільного і всебічного

розвитку підприємництва, а відповідно, й офіційної зайнятості населення.

Аналіз досліджень і публікацій.

Проблемам регулювання ринку праці, відтворення трудового потенціалу приділено багато уваги в роботах С. Вільямса М. Армстронга, Д. Гелбрейта, Р. Еренбурга, Дж. Кейнса, К. Макконнелла, А. Оукена, П. Самуельсона, В. Марцинкевича, А. Рофе, А. Сміта, а також у працях українських вчених: О. Амоші, А. Базилюк, Д. Богині, І. Бондар, О. Грішнкової, Т. Заяць, А. Колота, О. Кузнецової, Е. Лібанової, О. Новикової та ін. Використано результати проекту під назвою «З тіні: розвиток можливостей для подолання неформальної зайнятості в Болгарії, Хорватії та Македонії». Метою проекту було надання конкретних політичних рекомендацій щодо регулювання неформальної зайнятості.

Метою дослідження є аналіз теоретичних підходів до регулювання неформальної зайнятості в контексті її функціонування в умовах перехідної економіки.

Виклад основного матеріалу.

Використання прямого контролю до регулювання неформальної зайнятості – це традиційний адміністративно-політичний підхід. Водночас в регулюванні неформальної зайнятості стає актуальним використання комплексного підходу. Представники класичної утилітарної теорії злочинності Дж. Бентам [2] та Ц. Беккарія [3] відзначають, що всі люди є раціональними акторами, поведінка яких визначається максимальною

корисністю. Відповідно, поки задіяність у неформальній зайнятості є вигідною для працівників, тобто імовірність покарання і виявлення є нижчими, у порівнянні з отриманою вигодою, то вони не будуть дотримуватися закону. Відповідно, органи державної влади мають стимулювати раціональних економічних суб'єктів до легалізації своєї діяльності, акцентуючи увагу на перевагах офіційної зайнятості.

Цей раціональний акторський підхід був згодом популяризований Беккером [4]. Він відзначав, що держава повинна знайти певний баланс між витратами нелегальності та перевагами легальності. Імовірність виявлення правопорушень, накладання санкції та притягнення до відповідальності, відповідно, роблять нелегальність ризиковою та витратною.

Узагальнюючи всю сукупність підходів до регулювання неформальної зайнятості, варто виділити такі основні напрямку: невтручання, дерегулювання неформальної зайнятості, викорінення неформальної зайнятості та переміщення неформальної зайнятості у формальну економіку.

Стартовим пунктом при формуванні концептуальної основи заходів для подолання неформальної зайнятості є визначення на організаційному рівні способів впливу щодо змін неформальної поведінки. У пострадянському суспільстві переважає виключно прямий каральний контроль, що проявляється в стримуванні та забороні неформальної зайнятості. Практично зовсім не використовується непрямий спосіб, який проявляється в мотивації до легалізації неформальної зайнятості.

Для того, щоб працював непрямий (безпосередній підхід) контролю, спрямованого на подолання неформальної зайнятості, варто використовувати інституційний підхід. У ряді країн існує невідповідність між законами, кодексами та правилами формальних інституцій, а також нормами, віруваннями та цінностями, які сформовані в учасників неформального сектору. Результат проявляється в тому, що офіційні установи визнають незаконними і протиправним все те, що не відповідає закону. Одним із варіантів подолання неформальної зайнятості є зменшення цієї інституційної невідповідності, використовуючи два підходи. Сутність першого полягає в зміні норм, цінностей та вірувань населення щодо прийнятності роботи в неформальній економіці, підтягуючи їх до нормативних актів та кодексів офіційних установ. Елементи цього підходу спрацьовують і в нашому суспільстві, що

проявляється в просвітницьких акціях, соціальної рекламі податкових органів, центрів зайнятості щодо підвищення податкової моралі.

Сутність другого підходу полягає в модифікації, змінах у функціонуванні офіційних установ відповідно до правил і норм поведінки більшості населення в суспільстві. Цей підхід включає в себе прагнення до покращення процесуального судочинства (підвищення рівня довіри до владних установ, законність покарань, повага прав і свобод людини в суспільстві), податкова справедливість (чи вважають громадяни, що вони сплачують однакові частки податків у порівнянні з іншими), розподільча справедливість (відповідність отримання суспільних благ в суспільстві, за які вони платять податки). Цей підхід має бути включений у більш широку загальну соціально-економічну ситуацію в країні. Він базується на стабільній економіці, свідомій бюрократичній системі, яка спрямована на зменшення рівня бідності, забезпечення рівності, більшого рівня соціального захисту, ефективного перерозподілу через соціальні трансфери та державне втручання в ринок праці для захисту вразливих груп.

Враховуючи факт, що неформальна зайнятість – це складна проблема, пов'язана з численними складовими, то для її подолання потрібно використовувати багаторівневий підхід, що містить у собі елементи прямого і непрямого управління. Актуальним стає комплексний підхід, який передбачає зміну культури поведінки державних органів, зорієнтований на людину. Ця стратегія також передбачає адвокаційні кампанії, спрямовані на покращення податкової моралі, в комплексі зі спрощенням законодавства, стимулюванням легалізації неформальної зайнятості (майнові амністії, податкові канікули).

Органи державної влади можуть обрати стратегію ігнорування неформальної зайнятості. Основними причинами стратегії невтручання є:

- значні витрати на боротьбу з неформальною зайнятістю, які деколи можуть перевищувати прибутки від її функціонування;
- функціонування в неформальному секторі часто виступає інкубатором малого підприємництва та випробувальним майданчиком для стартапів;
- основою до функціонування неформального сектору є соціальні мережі взаємозалежності та взаємопідтримки громадян, які виступають також механізмами соціальної активності [5].

Політика невтручання у функціонування неформальної зайнятості не отримала свого поши-

рення. Проте повністю її відкидати також не варто, оскільки її роль є визначальною при функціонуванні самозайнятості, дрібного підприємництва, самозабезпечення активних громадян. Каральні заходи при регулюванні цих видів неформального самозабезпечення повинні зводитися до мінімуму, а акцент має зміщуватися на більш масштабні відхилення від законодавства [6].

Отже, політика невтручання особливо спрацьовує в умовах започаткування дрібного підприємництва, забезпечення життєздатності і виходу з неформальності. Переваги від функціонування неформальної зайнятості мають перекривати витрати і недоліки.

Одним із варіантів є де-регулювання офіційної роботи. Відповідно до неоліберального підходу, неформальна зайнятість є наслідком надмірного впливу і регулювання з боку державних інституцій [7; 8].

Визначивши для себе всі трансакційні витрати, неформально зайняті свідомо відходять у неформальність. Отже, функціонування неформального сектору є наслідком надмірного бюрократичного впливу держави, високих податків і втручання у ринкову економіку. Цей підхід передбачає відповідне скорочення податків, де-регулюючий вплив офіційних органів та мінімум державного втручання.

Прихильники цього підходу підтримують неформально зайнятих і схвалюють збільшення їх кількості. Проте ряд дослідників також відзначають, що зменшення податків та де-регулятивний вплив держави не зменшує масштаби неформальності. Факти навіть свідчать, що зменшення податків не призводить до формалізації економіки [10-11]. Також де-регуляція та відсутність контролю можуть привести до погіршення якості умов праці та розширення соціально-економічної нерівності при нарахуванні заробітної плати.

Звичайно, використання виключно такого підходу не є ефективним, проте він може виступити одним із напрямків регулятивного впливу на неформальну зайнятість. Особливо доцільним дерегулювання може стати у формі спрощення державного впливу для легалізації стартапів і дрібних підприємств. При бюрократичному впливі і тиску з боку держави саме дерегуляція може сприяти спрощенню процедур легалізації неформальної зайнятості. Проте як самостійний підхід дерегуляція є функціональною, оскільки може привести до погіршення умов праці.

Третім підходом до регуляції неформальної зайнятості є викорінення неформальної зайня-

тості. З усіх задіяних сторін регулятивного впливу використання цього підходу є особливо корисним для органів державної влади та фіскальних служб. Проте за одночасної і різкої його реалізації витрати від ліквідації неформальної зайнятості перевищують вигоди.

Вивчення способів подолання неформальної зайнятості має розглядатися крізь призму економічної раціональності для учасників неформальної зайнятості, які калькулюють витрати і вигоди від легалізації свого статусу. Відповідно, сконцентровуючись на витратах, використовуючи покарання і притягнення до відповідальності за позалегальний статус [12]. Цей підхід отримав назву «негативного підкріплення», адже він викликає зміну поведінки, використовуючи «батіг» для покарання «поганої» (позалегальної) поведінки. Проте останніми роками виникли питання щодо ефективності та доцільності такого підходу. Ряд дослідників відзначають, що збільшення штрафів призводить до зростання, а не спаду масштабів неформальної зайнятості [13].

Такий підхід може виступити демотиватором у дотриманні законодавства, знижувати віру в справедливість системи, особливо за умови високих, несправедливих штрафів [14].

Можливо, не варто повністю ліквідовувати неформальну зайнятість. Особливо, якщо така ліквідація призведе до значних державних витрат та руйнування мікропідприємництва та дрібних самозайнятих громадян. Варто реалізувати цей підхід у широкому контексті політики щодо зайнятості населення та активної позиції громадян щодо їх соціальної інтеграції у формальний сектор. Ліквідація і викорінення неформальної зайнятості не є простою самоціллю, а скоріше засобом досягнення конкретних цілей. Однією з яких є зростання офіційної економіки, покращення формальної зайнятості, вдосконалення податкового законодавства. Без досягнення широкого спектру соціальних цілей проста ліквідація неформальної зайнятості, підвищення податкових надходжень не приведе до викорінення неформального сектору [15].

Як і попередні, цей підхід варто використовуватися в комплексі з іншими підходами. Нагальним стає використання інструментів покарання за умови, коли неформально зайняті працівники і підприємці мають формалізувати свою діяльність, але цього не роблять. За такого підходу каральна функція держави може принести свою користь і буде доцільною.

Четвертим напрямком у регулюванні неформальної зайнятості може стати поступове пе-

реміщення неформальної зайнятості в офіційну економіку. Проте основними ризиками при застосуванні цього підходу є те, що ряд дрібних неформальних підприємців не зможуть запускати свій бізнес в тестовому режимі, а споживачі змушені будуть платити ринкові ціни за товар та послуги, оскільки забезпеченні цими послугами в неформальному секторі припиняється. Головною ж перевагою такого підходу є легалізація неформальної зайнятості, яка мала б перекрити негативний вплив більшості витрат і ризиків.

Для підприємців легалізація неформальної зайнятості може призвести до втрат і змусить їх «грати за правилами» ведення бізнесу. Процес легалізації мав би привести до більш високих стандартів в регулюванні корпоративної соціальної відповідальності та покращення матеріально-побутових та соціальних умов праці, таких як охорона праці, безпека та дотримання стандартів праці.

Для підприємств, які працюють неформально, основні переваги легалізації очевидні, адже вони позбавляться тиску з боку органів державної влади і отримують законодавчий захист своєї підприємницької діяльності [16]. Вони також зможуть захищати право інтелектуальної власності на свою продукцію та процеси, а також подолати структурні перешкоди, які стримують їх зростання (наприклад, шляхом отримання доступу до інвестицій, кредитування та отримувати консультацій та підтримки своєї діяльності).

Неформально зайняті також матимуть користь від легалізації своєї діяльності, адже вони отримують соціальні гарантії: безпеку на робочому місці та охорони здоров'я, законні відпустки, оплачувані лікарняні, оплату за понаднормову працю та працю у вихідні дні. Вони також матимуть доступ до кредитування, оскільки заробітна плата є офіційною і, відповідно, підтвердженою [17-18].

Крім того, наймані працівники отримують доступ до ряду інших переваг, таких як гарантована мінімальна заробітна плата, податкові пільги і захищений законодавством робочий час. Головними перевагами стануть можливість здійснювати відрахування до пенсійного фонду, т.я. система пенсійного забезпечення має стати накопичувальною, покращення професійної мобільності та можливості зміни роботи. Загалом варто зменшувати страх бути притягнутим до відповідальності за свій неофіційний статус.

Клієнти і споживачі продукції неформального сектору отримують свої переваги у вигляді

юридичного захисту, якщо робота не буде виконана якісно, доступ до страхового покриття та більшу впевненість в дотриманні техніки безпеки та охорони здоров'я.

Для держави переваги від легалізації очевидні і проявляються в покращенні бюджетних надходжень, забезпеченні соціально-економічної стабільності [18]. Цей процес також дозволить створювати більше офіційних робочих місць, а отже, покращити рівень зайнятості та сприяти об'єднанню підходів по регулюванню неформальної економіки з підходами по стимулюванню підприємництва, активного громадянства та соціальної інтеграції. Це також призводить до зростання контролю за якістю робочих місць та послуг, що надаються в економіці. та верховенства закону. З цих причин легалізація неформального сектору є найбільш оптимальним шляхом розвитку. Однак це не означає, що інші варіанти регулювання є абсолютно неприйнятними.

Кожен з чотирьох варіантів має позитивні моменти, які варто адаптувати. Невтручання призводить до негативних наслідків для легального бізнесу (недобросовісна конкуренція), для неформального підприємництва неможливість отримати кредити для розширення своєї діяльності, для споживачів (наприклад, відсутність гарантії стандартів охорони здоров'я та безпеки) та державних органів (недоотримання податків). Дерегулюючий вплив також не є повністю прийнятним, оскільки призводить до поступового зниження якості умов праці. Повна ліквідація і викорінення може призвести до того, що репресують всіх активних громадян, зачатки підприємницької культури і соціальні мережі функціонування дрібної самозайнятості, яку вони збираються активувати.

Таким чином, переміщення неформальної зайнятості в офіційну сферу є одним із найприйнятніших шляхів в регулюванні неформальної зайнятості.

Початком до легалізації неформальної зайнятості є прояви змін поведінки на суспільному рівні. Такий підхід є відносно новою предметною сферою, яка використовує підходи таких навчальних дисциплін, як управління людськими ресурсами (HRM) та організаційна поведінка, які протягом багатьох десятиліть сприяють зміні поведінки на організаційному рівні. Тому саме прогрес на організаційному рівні при виявленні змін поведінки свідчить про перехід від використання прямого контролю до непрямого контролю при легалізації зайнятості. Змінюючи

масштаб аналізу з організаційного на соціальний рівень, розробляється концептуальна основа по легалізації неформальної зайнятості.

Як відзначалося раніше, для подолання неформальної зайнятості одним із варіантів є зміна норм, цінностей та переконань неформальних установ, щоб вони краще узгоджувались з кодифікованими законами та правилами офіційних установ. Для цього, можна вдосконалювати знання в сфері оподаткування, проводити просвітницькі кампанії та реалізовувати нормативні апеляції.

Важливого значення набуває виховання у громадян податкової законслухняності. Існує нагальна потреба в інформуванні громадян з приводу важливості сплати податків. Нагальним стає також акцентування уваги на важливості і перевагах сплати податків, для активізації саме внутрішньої мотивації до виконання. Отже, важливим є інформування про поточну систему оподаткування для кращого розуміння громадянами своїх обов'язків. Частина свідомого ухилення від сплати податків є зумисною і виникає через брак знань, непорозуміння та неоднозначне тлумачення податкового законодавства. Тому одним із напрямків є надання більш деталізованої інформації для платників податків.

Другим видом просвітницької діяльності є широка популяризація серед громадян інформації про цінність та переваги сплати податків. Наприклад, у ряді країн відбуваються значні добровільні пожертвування приватним благодійним організаціям, але водночас і простих громадяни стимулюють до сплати своїх податків. Незважаючи на це, приватні благодійні організації часто виконують місію уряду. При чому громадяни можуть знати, що відбувається з добровільними пожертвуваннями, що надаються приватним благодійним організаціям, але не знати, що відбувається з їх податками. Таким чином, крок вперед має відбуватися через інформування громадян про те, що відбувається з їх податками. Це можна зробити, інформуючи громадян про поточні та потенційні суспільні блага та отримані послуги. Знаки, такі як «ваші податки – плата за це», щодо проектів будівництва об'єктів громадського користування (наприклад, нових доріг), є одним із способів це зробити, надавши чітке повідомлення громад-

ськості про те, що зібрані гроші витрачають на оплату товарів та послуг.

Висновки.

Для подолання неформальної зайнятості необхідно одночасно використовувати прямі та непрямі контрольні заходи. Основні проблеми полягають у тому, що конкретні заходи політики в кожному підході є найбільш ефективними. Каральні кампанії мають поєднуватися із заходами, спрямованими на підвищення обізнаності або профілактичними щодо ризиків неформального статусу.

Добровільне дотримання законодавства виникає там, де є довіра до держави та її органів. Відповідно, примусове дотримання виникає тоді, коли держава здійснює владний вплив (тобто здатність змушувати громадян робити те, що вони раніше не збиралися робити, у способі, яким влада бажає, щоб вони це зробити). Коли немає довіри до влади, а влада не має повноважень, то ніякі способи не є достатніми для впливу на неформальну зайнятість. Для якісного регулювання і впливу на неї варто збільшити повноваження влади або довіру до влади. В підході прямого контролю акцент робиться на збільшенні повноважень органів влади, тоді як в підході непрямого контролю переважає акцент на підвищення довіри до влади. На практиці ці підходи не є взаємовиключними, навпаки, можна використовувати обидва, щоб підсилити їх ефективність.

Нагальною також стає необхідність надання реальних податкових пільг на тривалий період для внутрішніх інвесторів (в тому числі, залучаючи кошти трудових мігрантів), які б вкладалися в сферу виробництва.

Всі способи державного регулювання повинні супроводжуватися реальними спробами викорінення корупційних практик в країні. Адже подолання корупції виступає основним компонентом легалізації неформальної складової економічного життя.

Важливим моментом також стає реформування пенсійної системи, перехід до страхової системи, яка б мотивувала відкладати власні кошти на отримання пенсії в майбутньому.

Головними елементами державного регулювання неформальної зайнятості мають стати державні послуги з пошуку роботи, залучення до громадських робіт і професійного навчання.

REFERENCES

1. Ahmed, E., & Braithwaite, V. (2005). Understanding small business taxpayers: issues of deterrence, tax morale, fairness and work practice. *International Small Business Journal*, 23 (5), 539-68.
2. Bentham, J. (1983). Principles of penal law, reprinted in J.H. Burton (ed.). *The works of Jeremy Bentham*. Philadelphia: Lea and Blanchard.
3. Beccaria, C. (1986). *On crimes and punishment*. Indianapolis: Hackett Publishers.
4. Becker, G.S. Crime and punishment: an econometric approach. *Journal of Political Economy*, 76 (1), 169-217.
5. Williams, C.C. (2004). *Cash-in-Hand Work: the underground sector and the hidden economy of favours*. Palgrave Macmillan, Basingstoke.
6. White, R. (2010). Williams C. Re-thinking monetary exchange: some lessons from England. *Review of Social Economy*, 68 (3), 317-38.
7. De Soto, H. (1989). *The Other Path: the economic answer to terrorism*. London: Harper and Row.
8. Becker, K.F. (2004). *The Informal Economy*. Stockholm: Swedish International Development Agency, 2004
9. Kempson, E. (1996). *Life on a Low Income*. York: York Publishing Services.
10. Williams, C.C. (2013). Tackling Europe's informal economy: a critical evaluation of the neo-liberal de-regulatory perspective. *Journal of Contemporary European Research*, 9 (3), 261-79.
11. Kus, B. (2014). The informal road to markets: neoliberal reforms, private entrepreneurship and the informal economy in Turkey. *International Journal of Social Economics*, 41 (4), 278-93.
12. Richardson, M., & Sawyer, A. (2001). A taxonomy of the tax compliance literature: further findings, problems and prospects. *Australian Tax Forum*, 16 (2), 137-320.
13. Bergman, M., & Nevarez, A. (2006). Do audits enhance compliance? An empirical assessment of VAT enforcement. *National Tax Journal*, 59 (4), 817-32.
14. Murphy, K. (2005). Regulating more effectively: the relationship between procedural justice, legitimacy and tax non-compliance. *Journal of Law and Society*, 32 (4), 562-89.
15. Williams, C.C. (2014). *The Informal Economy and Poverty: evidence and policy review*. York: Report prepared for Joseph Rowntree Foundation.
16. Portes, A., Castells, M., & Benton, L. (1996). *The Informal Economy: studies in advanced and less developing countries*. Baltimore: John Hopkins University Press.
17. Kempson, E. (1996). *Life on a Low Income*. York: York Publishing Services.
18. Williams, C.C., Windebank, J., Baric, M., & Nadin, S. (2013). Public policy innovations: the case of undeclared work. *Management Decision*, 51 (6), 161-75.

Наталія Іллівна Варга

Кандидат соціологічних наук, доцент
Ужгородський національний університет
88000 м. Ужгород, вул. Університетська, 14

Email: nataliya.varha@uzhnu.edu.ua

Nataliia Varha

PhD in Sociology, As. Prof.
Uzhgorod National University
14, University st, Uzhhorod, 88000, Ukraine

Дмитро Миколайович Афанасьєв

Кандидат соціологічних наук, доцент
Ужгородський національний університет
88000 м. Ужгород, вул. Університетська, 14

Email: dmytro.afanasiev@uzhnu.edu.ua

Dmytro Afanasiev

PhD in Sociology, As. Prof.
Uzhgorod National University
14, University st, Uzhhorod, 88000, Ukraine

Цитування: Варга Н. І. Регулювання неформальної зайнятості в умовах перехідної економіки / Н. І. Варга, Д. М. Афанасьєв // Науково-теоретичний альманах «Грані». – 2019. – Т. 22. – № 4. – С. 100-106.

Citation: Varha, N.I., & Afanasiev, D.M. (2019). Rehuliuvannia neformalnoi zainiatosti v umovakh perekhidnoi ekonomiky [Regulation of informal employment in a transition economy]. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 22 (4), 100-106.

Стаття надійшла / Article arrived: 21.03.2019

Схвалено до друку / Accepted: 25.04.2019